

MIRCEA ZDRENGHEA, *Studii lingvistice*. Ediție îngrijită, note preliminare, bibliografie și indice de Nicolae Mocanu și Mihai Zdrenghea, Altip–Scriptor, Alba Iulia – Cluj-Napoca, 2014, 424 p.

Cu ocazia centenarului nașterii, editorii Nicolae Mocanu și Mihai Zdrenghea au adunat în volumul *Studii lingvistice* contribuțiile științifice ale profesorului Mircea Zdrenghea, cunoscut mai ales prin îndelungata sa activitate didactică din cadrul Facultății de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. În *Notele preliminare* ni se oferă și scurte informații biografice. S-a născut în 1914 în satul Sebeșel, comuna Săsciori, din județul Alba (localități de numele cărora se va ocupa pentru a le preciza etimologia, în articolul *Toponimice din Valea Sebeșului*), tatăl lui fiind învățător. A urmat școala primară în sat, gimnaziul la Sebeș, iar liceul la Orăștie. Studiile universitare le-a făcut la Cluj, devenind în 1936 licențiat în limba și literatura română și istorie al Facultății de Litere și Filozofie. Ca student a audiat cursurile marilor profesori ai Universității clujene, Sextil Pușcariu, Nicolae Drăganu, Gheorghe Bogdan-Duică, Theodor Capidan, care l-au apreciat și care au avut o influență hotărâtoare asupra formării personalității sale.

După zece ani de profesorat în învățământul secundar, în 1947 devine asistent în cadrul Facultății de Litere a Universității din Cluj. Este perioada de profunde schimbări în sistemul de învățământ, ca urmare a instalării regimului comunist în țară, după martie 1945. Reorganizarea din 1948, care a însemnat politizarea și sovietizarea învățământului, a atins puternic și Universitatea din Cluj. La începutul activității sale universitare, a ținut diverse cursuri și seminarii, cum ar fi cele de latină, istoria limbii române, fonetică și dialectologie, chiar și literatură română veche, poate și din cauza lipsei, în acel moment, a unor cadre specializate. Ulterior, a predat timp îndelungat cursul de limbă română contemporană, în special cel de morfologie a limbii române. Și teza sa de doctorat, din 1968, s-a numit *Probleme de morfologie românească*. Devine profesor în 1969, după ce a parcurs toate treptele ierarhice universitare; se pensionează în 1979.

Deși era dedicat în totalitate carierei didactice, pe care a considerat-o întotdeauna adevărata sa vocație și căreia i s-a consacrat cu devotament și responsabilitate, volumul de *Studii lingvistice*, ne înfățișează o parte, la fel de importantă, dar poate mai puțin cunoscută astăzi, a activității sale și anume „pasiunea de cercetător al faptului lingvistic românesc” (p. 11). Sunt reunite toate contribuțiile sale științifice, atât cele tipărite, cât și cele rămase, din diferite motive, în manuscris (incluse în *Addenda*, la finele volumului). Lucrările nu au fost grupate cronologic, ci, în măsura posibilului, după domeniile de care aparțin: teorie a limbii, fonetică istorică, dialectologie, onomastică, lexicografie și etimologie, istoria lingvisticii, cultivarea limbii și altele. Unele poartă, inevitabil, în concepție, dar mai des în vocabular, amprenta epocii în care au fost scrise.

Așa cum putem observa însă, cele mai numeroase lucrări ale profesorului Zdrenghea se referă la probleme de morfologie a limbii române, studiate toate din perspectiva gramaticii tradiționale „căreia i-a aparținut în toată cariera sa științifică și didactică” (p. 11). Ca reprezentant tipic al gramaticii tradiționale, a reprezentat școala clujeană de gramatică, parte constitutivă a Școlii lingvistice clujene, fondată de Sextil Pușcariu și de colaboratorii săi din cadrul Muzeului Limbii Române. Trebuie amintit, în primul rând, volumul *Analize gramaticale și stilistice* (în colaborare cu D. D. Drașoveanu și Pompiliu Dumitrașcu), care s-a bucurat, încă de la apariție, în 1959 (republicat în 1966), de foarte mare interes: „a fost ani de-a rândul principala sursă de pregătire pentru generații de studenți și de candidați la admiterea în Facultatea de Filologie clujeană” (p. 12). Partea de morfologie, revizuită și completată, a fost publicată ca volum separat, semnat de Mircea Zdrenghea și Stela Zdrenghea, în 1971. Apoi, *Limba română contemporană. Morfologia* (multigrafiat), în 1970 și 1972; volumul cuprinde cursurile predate la facultate și reprezintă prima parte a unei proiectate sinteze, rămasă nedefinitivă.

În articolele consacrate unor părți de vorbire ia în discuție, adesea, probleme controversate, nerezolvate sau rezolvate parțial, aducând numeroase precizări și clarificări necesare, ca în *O nouă clasificare a părților de vorbire, Articulat – nearticulat, Un, o – articol, numeral, pronume*. De fiecare dată, își susține, în mod convingător, punctul său de vedere, adesea diferit de cel exprimat de alți gramaticieni și de multe ori altul decât cel acceptat în gramatica oficială, respectiv *Gramatica Academiei* (cele două ediții din 1954 și din 1963, cu tiraj nou în 1966), cum ar fi, de exemplu, în *Articol sau pronume?, Adjective determinative sau pronume (posesive, demonstrative, interogative-relative și nehotărâte)?* Un articol care a devenit foarte cunoscut și comentat (după publicare, în anii '60) a fost cel privitor la vocativ: *Este vocativul un caz?* Problema i-a preocupat pe numeroși lingviști români și străini (îi amintesc doar pe P. Trost (Brno), care își începe articolul publicat în 1947 cu aceeași întrebare: *Le vocatif est-il un cas?*). Profesorul Mircea Zdrenghea, după ce examinează pe rând opiniile pro și contra, afirmă cu hotărâre că vocativul este un caz. Ca o curiozitate, poate fi amintit un scurt articol (rămas nepublicat) *În legătură cu desinența genitivului singular la substantive de tipul lup*, în care acceptă traducerea (nu e singularul: și Al. Rosetti o menționează în *Istoria limbii române*) lui C. Daicoviciu *Decebalus, fiul lui Scorilo*, pentru inscripția *Decebalus per Scorilo*, în care *Scorilo* ar fi un genitiv în *-o*, în traco-dacă, și ar fi putut influența pierderea desinenței genitivale latine, la substantive de tipul *lup*. Pentru volumul al IV-lea al tratatului de *Istorie a limbii române* (din păcate un proiect eșuat), care trebuia să apară la Editura Academiei, ca și primele două, i s-a încredințat redactarea *Numeralului*, care se publică acum, după manuscrisul inedit.

Un loc aparte în activitatea sa științifică îl ocupă publicarea în 1980 a gramaticii *Elementa linguae dacoromanicae sive valachicae* a lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai, cu un amplu studiu introductiv. Traducerea textelor și notele îi aparțin tot lui Mircea Zdrenghea. O prezentare succintă a acestei lucrări o făcuse Mircea Zdrenghea încă din 1969 într-o comunicare la Cel de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică de la București, cu titlul *Premiers essais de phonétique et de morphologie roumaines à la fin du XVIIIe siècle*. Pentru volumul de față, editorii au reținut studiul introductiv – *Elementa linguae – la 200 de ani*. Această lucrare nu e numai o gramatică, ci este prima cercetare de ansamblu asupra limbii române (a apărut în două ediții, în 1780, a doua în 1805, semnată numai de Gheorghe Șincai), ea exprimă „crezul Școlii Ardelene” (p. 59): originea latină a limbii și a poporului român, vechimea și continuitatea românilor în Dacia, dar avea totodată și scop didactic, acelea de a contribui la cunoașterea și învățarea limbii române de către străini.

Deosebit de important pentru istoria lingvisticii, a foneticii românești, este capitolul *Despre ortografie* al acestei lucrări, în care Samuil Micu și Gheorghe Șincai, optând pentru ortografia etimologică, trebuie să stabilească reguli de scriere și de citire. „Aceste reguli reprezintă, de fapt, principalele legi de evoluție a sunetelor din limba latină în limba română” (p. 72), scrie Mircea Zdrenghea, citându-i însă pe predecesorii R. Ionașcu și S. Pușcariu, care constatarea și demonstraseră acest lucru. Acești învățați (S. Micu și Gh. Șincai), cărora niciodată nu le sunt subliniate îndeajuns toate meritele, au fost printre primii, în epoca lor, care au înțeles valoarea schimbărilor în limbă, care au fost conștienți că limbile, în cazul de față latină, se schimbă după anumite reguli, pe care le-au formulat, chiar dacă uneori stângaci sau incomplet. Aceste achiziții au constituit bazele foneticii istorice românești. De aceea, Mircea Zdrenghea subliniază în repetate rânduri prioritatea lor față de unii învățați străini cărora le-au fost atribuite: „regulile de evoluție a sunetelor din latină în română au fost fixate cu 70 de ani înaintea lui Fr. Pott și A. Schleicher” (p. 75). Pentru alcătuirea unei asemenea lucrări, chiar dacă autorii au urmat diferite modele (identificate de cercetători), aceștia aveau nevoie și de cunoștințe teoretice profunde de filozofie a limbajului și mai ales de logică.

În partea finală a studiului introductiv, Mircea Zdrenghea reia în întregime articolul său din 1976, *Probleme de limbă în Loghica lui Samuil Micu*, în care evidențiază încă o dată temeinica lui pregătire filosofică.

Nu putem să nu observăm preocuparea permanentă pentru lucrările despre limbă a celor doi reprezentanți de seamă ai Școlii Ardelene, Samuil Micu și Gheorghe Șincai. Astfel, trebuie să remarcăm foarte interesantele observații din *Probleme de limbă în opera lui Gh. Șincai*. În strânsă legătură cu acestea amintim și articolul *Despre sistemul ortografic al lui Samuil Micu*, cu referire la a sa *Carte de rogaciuni*, publicată în 1779, la Viena, „prima carte românească tipărită în întregime cu litere

latine, în ortografia etimologică”. În articolul *Cu privire la ortografia lui Gheorghe Șincai*, Mircea Zdrenghia vine cu precizarea că acesta era înclinat să accepte o scriere fonetică, după modelul celei italiene, care ar fi fost mai accesibilă elevilor din școlile românești, care urmau a fi înființate. Eforturile acestor inspirați cărturari patrioți pentru stabilirea regulilor de scriere și citire cu litere latine, care evidențiază în același timp și apartenența românei la sfera romanității, au contribuit mult la acceptarea și impunerea acestui alfabet. Mai menționăm articolele *Cuvinte și forme regionale în Elementa linguae dacoromanae sive valachicae* și *Elemente populare în versiunea românească din Gramatica limbii latine a lui Gheorghe Șincai*.

Autorul a manifestat un interes constant pentru graiul din zona sa de origine (Valea Sebeșului, jud. Alba). De altfel, primul său articol, publicat în Anuarul Institutului de Istorie Națională din 1946, este *Un proces verbal din 1773, redactat de protopopul Petru din Sebeș pe un exemplar din Chiriadromionul tipărit la Alba-Iulia în 1699*, exemplar care se afla în biserica din comuna natală Sebeș, jud. Alba, și care cuprindea Cazania lui Varlaam. Dă testul procesului în transcriere, dar fără comentarii filologice. O notă, publicată în DR, XI, 1948, cu titlul *Analogii în conjugarea verbului auxiliar a fi*, semnaleză existența în plasa Sebeș, jud. Alba a unor forme de indicativ prezent (*iescū, iești, iește, sânt, ieștem, ieșteți*) „necunoscute sau rar atestate în alte părți”. În aceeași notă, Mircea Zdrenghia amintește, în treacăt, trecerea grupului *st* la *șt*, în cuvinte ca *stele, steag*, care se rostesc *ștele, șteag*, spune el „printr-o influență săsească” (p. 182).

Notificări nu lipsite de importanță, ale unor fenomene care prezentau interes. Ele au constituit, poate, punctul de plecare pentru Romulus Todoran, care în articolul *Forme analogice ale verbului a fi: fiut și iest*, pe baza unui material mult mai cuprinzător (în primul rând din *Atlasul lingvistic român*), dovedește că astfel de forme au o răspândire mai mare. Tot Romulus Todoran în *O schimbare fonetică dialectală s > ș și j*, în grupurile consonantice ale limbii române, publicat în 1975, apoi și Vasile Frățilă, în *Un fenomen fonetic dialectal: s > ș, z > j*, publicat în 1976, reiau și dezvoltă problema, lărgind mult aria în care se întâlnește fenomenul, considerând că este vorba de o schimbare fonetică petrecută pe terenul limbii române (Romulus Todoran) sau atribuindu-l unei influențe slave (Vasile Frățilă).

În altă notă, *Un vocativ regional* menționează în graiul din Valea Sebeșului formele *mumău, tatău, moșuleu* (și multe altele), puternic marcate de afectivitate, apărute prin aglutinare de la vocativul obișnuit, urmat de interjecția *hău!*, similare cu cele din Moldova de nord, înregistrate de Iorgu Iordan: *mămucai, mamăi, tatăi* și de Emil Petrovici în ALR II: *nănășăi*.

Etimologia a trei localități *Sășciiori, Căpâlna, Sebeșel*, din aceeași regiune, este elucidată în *Toponimice din Valea Sebeșului*. Sunt explicații credibile și documentate istoric și lingvistic. M. Zdrenghia propune o etimologie ingenioasă pentru *Sășciiori*, din forma *Szász-csűr* „șura sasului”, spre deosebire de cei care vedeau în *Sășciior* un diminutiv de la *sas* cu suf. *-ior* sau *-cior* (Nicolae Drăganu și Iorgu Iordan), sau de Gustav Kisch care propunea forma magh. veche *Szász-Csór*. Amintim și articolul *Din trecutul satului Sebeșel* (satul său natal), în care se ocupa însă și de alte localități din Valea Sebeșului. Folosirea datelor istorice extrase, mai ales, din colecții de documente săsești îl ajută și la stabilirea etimologiei unor nume topice.

Preocupările pentru dialectologie s-au concretizat în articolul *Limba română la sașii din Călnic*, scris pe baza unui material cules personal, în două anchete din 1949 și 1950, sau cel în care pledează *Pentru noi anchete dialectale*, care ar facilita întocmirea unei *Antologii de texte dialectale*, iar cele pentru fonetică în *Evoluția sistemului vocalic al limbii române*.

Format, ca student, în atmosfera Muzeului Limbii Române, pe care l-a frecventat și mai târziu, a cunoscut, deși nu a participat în mod direct, intensă și devotată muncă a celor care lucrau la elaborarea *Dicționarului limbii române*, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Lexicografia și situația *Dicționarului tezaur al limbii române* l-au interesat întotdeauna.

Convins, probabil, de imposibilitatea reluării muncii la *Dicționarul Academiei*, care, în urma măsurilor abuzive adoptate la dezbaterile privitoare la *Dicționarul limbii române* din iulie 1952, inițiate de partid, a fost declarat „neștiințific” și „alcătuit în spiritul lexicografiei burgheze”, a publicat în 1954 articolul *Pentru un dicționar istoric al limbii române*. Ideea unui astfel de dicționar a fost lansată tocmai la amintita dezbateră, de către o persoană care nu avea nicio legătură cu lexicografia;

el trebuia întocmit pe baza documentelor laice și nu pe texte vechi religioase, cu caracter mistic. Mircea Zdrenghea e convins de necesitatea acestui dicționar, deși recunoaște că în toate dicționarele noastre importante, „punctul de vedere istoric nu a fost neglijat” (p. 207); totuși ideea i se pare „nu numai binevenită, ci chiar se impune” (p. 205). Despre un astfel de dicționar, nu s-a mai auzit, în scurt timp, nimic. A colaborat la *Dicționarul limbii române literare contemporane*, literele A–B și D–L (1955, 1956).

Volumul cuprinde și câteva evocări ale unor mari personalități: Sextil Pușcariu, Theodor Capidan, Emil Petrovici. Două sunt dedicate lui Nicolae Drăganu, profesorul și omul, pentru care are cuvinte de puternică admirație și prețuire.

Mircea Zdrenghea, *Studii lingvistice*, o ediție foarte bine întocmită, cu competență, cu grijă (scăpări la corectură, unele omisiuni din lista surselor, cum ar fi *Omagiu Rosetti*, sau inconsecvențe în folosirea cratimei la unele sigle formate din două nume de persoană sunt nesemnificative). O ediție dedicată unui reprezentant important al Școlii clujene de gramatică, un prim volum dintr-o serie care se cuvine continuată, pentru realizarea acelei „monografii atotcuprinzătoare” (p. 15) care se va numi *Școala lingvistică clujeană*.

IOANA ANGHEL
Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu”
Cluj-Napoca, str. Emil Racoviță, 21